

PEDAGOGIK JARAYON SUBYEKTINING INTELEKTUAL IMKONIYATLARINI DIAGNOSTIK O'RGANISH

Sattorova Malikaxon Abdug'affor qizi

Qarshi xalqaro universiteti o'qituvchisi

(msattorova090@gmail.com)

Annotatsiya (o'zbek tilida)

Ushbu maqolada pedagogik jarayon subyektlarining intellektual imkoniyatlarini diagnostik o'rganish masalalari yoritilgan. Pedagogik diagnostikaning mohiyati, maqsadlari, vazifalari, diagnostik usullar va olimlarning fikrlari asosida tahlil qilindi. Jahon va milliy olimlarning fikrlariga tayangan holda, diagnostika jarayonida qo'llaniladigan asosiy metodlar, tashxisiy o'rganishning pedagogik jarayonni rivojlantirishdagi o'rni ko'rsatib berilgan. Maqola oxirida xulosa va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar:

Pedagogik diagnostika, intellektual imkoniyat, diagnostik metodlar, tafakkur, IQ, o'qitish samaradorligi.

Аннотация (на русском языке)

В данной статье рассматриваются вопросы диагностического изучения интеллектуальных возможностей субъектов педагогического процесса. Проанализированы сущность, цели, задачи педагогической диагностики, а также диагностические методы и взгляды ученых. На основе мнений отечественных и зарубежных ученых определены основные методы диагностики, показана роль диагностического изучения в развитии педагогического процесса. В заключении приведены выводы и рекомендации.

Ключевые слова:

Педагогическая диагностика, интеллектуальные способности, диагностические методы, мышление, IQ, эффективность обучения.

Annotation (in English)

This article explores the issues of diagnostic study of the intellectual capabilities of subjects in the pedagogical process. The essence, goals, and objectives of pedagogical diagnostics, as well as diagnostic methods and scholars' opinions, are analyzed. Based on the views of national and international scholars, the main diagnostic methods are identified, and the role of diagnostic research in the development of the pedagogical process is demonstrated. The article concludes with findings and recommendations.

Keywords:

Pedagogical diagnostics, intellectual abilities, diagnostic methods, thinking, IQ, learning efficiency.

Kirish

Bugungi tez o'zgaruvchan davrda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda pedagogik diagnostikaning o'rni muhim hisoblanadi. O'quvchilar va o'qituvchilarning intellektual imkoniyatlarini aniqlash, baholash va tahlil qilish pedagogik jarayonni shaxsga yo'naltirilgan tarzda tashkil qilishga imkon yaratadi. Pedagogik jarayon subyektlarining intellektual imkoniyatlarini diagnostik o'rganish ilmiy jihatdan asoslangan metodlar, yondashuvlar va tahlil vositalarini talab qiladi.

Pedagogik diagnostika o'quvchining o'zlashtirishi, o'qishdagi qiyinchiliklarini, uning o'qishiga ta'sir qilayotgan ijtimoiy, oilaviy omillarni o'rganishga yo'naltirilgandir. Diagnostika natijalari esa ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri rejalashtirish, yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatish, psixologik-pedagogik profilaktika ishlarini olib borish imkonini beradi.

Asosiy qism

Pedagogikada diagnostik o'rganish tushunchasi

Pedagogik diagnostika – bu o'quvchilarning aqliy, ijtimoiy, shaxsiy va psixologik rivojlanishini aniqlash, tahlil qilish, baholash va natijalarga asoslanib ta'lim jarayonini boshqarishga xizmat qiluvchi tizimli jarayon hisoblanadi. Pedagogik diagnostikaning asosiy maqsadi – shaxsiy yondashuvni amalga oshirish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olib, o'qitish va tarbiyalash jarayonini takomillashtirishdan iborat.

Pedagogik diagnostika pedagogika va psixologiya fanlarining oralig'idagi soha bo'lib, o'quvchi shaxsini, uning individual xususiyatlari, rivojlanish dinamikasi va ularga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi. Pedagogika diagnostika ta'lim samaradorligi, ish mazmuni, olib borilgan pedagogik faoliyatni tahlil qilishda katta ahamiyatga ega bo'lib, ilg'or ta'lim muassasalarida bu ish uslubi muvaffaqiyatli tarzda amalga oshirilmoqda, yutuqlar mustahkamlanib, yo'l qo'yilgan kamchilik va nuqsonlarni tahlil qilish asosida bosh strategik yo'nalishlar belgilab olinmoqda va yuqori darajadagi pirovard natijalar qo'lga kiritilmokda. Savol tug'ilmoqda:

- bola qobiliyati, imkoniyati, bilimi, egallagan ko'nikmalarining o'lchovi bormi?
- bolaning bilish va ko'nikmalariga belgilashga o'qituvchi aralashgani ma'qulmi yoki o'ziga uzi baxo bergani afzalroqmi?

Mana shu savollarga eng maqbul asoslarda javob berish pedagogik diagnostikaning predmetidir. Mana shu maqsadni ro'yobga chiqarish yo'l-yo'riqlari, metodik

mexanizmlarini ishlab chiqish, joriy etish muhim vazifadir. Pedagogik diagnostikaning tarixi pedagogik faoliyati tarixi bilan deyarli tengdosh.

Pedagogik diagnostika:

- o'quvchiga individual ta'lim berishni jadallashtiradi;
- davlat va jamiyatning ta'limga qo'ygan talablaridan kelib chiqib, o'quvchi bilimini to'g'ri, adolatli baholashni ta'minlaydi;
- ishlab chiqilgan ta'limiy mezon, kriteriyalari orqali o'quvchining sinfdan sinfga o'tishda, mutaxassislikka qabul qilinishida minimal talablarga javob berishini belgilaydi.

Pedagogik diagnostika yordamida ta'lim-tarbiya jarayoni to'g'ri tahlil etiladi va uning samaradorligi to'g'ri baholanadi. Boshqacha qilib aytganda, pedagogik diagnostika orqali ta'lim obyekti, ta'limiy tushunchalar qay darajada o'zlashtirilganligi tahlil etiladi, butun o'quv kursini, o'quv dasturlarini o'zlashtirish darajasi baholanadi.

Pedagogik diagnostika tarixiga nazar tashlasak o'tgan asrlarda u faqat o'quvchi bilimni baholash orqali amalga oshirilganini kuzatamiz. Unga 1864 yilda AQSh olimlari D.Fisher va R.Ressler asos solganlar, 1908 yildan boshlab esa, olim T.Stoun arifmetikadan test orqali o'quvchi bilimni sinash tizimini tadbiq etgan. Egallangan malakani aniqlashga qaratilgan pedagogik diagnostika yoki diagnostik faoliyatining ayrim jihatlari:

- a) taqqoslash;
- b) pedagogik taxlil;
- v) avvaldan ayta bilish (prognoz);
- g) interpretatsiya;
- d) pedagogik diagnostika natijalarini o'quvchilarga yetkazib berish;
- e) amalga oshirilgan turli diagnostik metodlarni o'quvchilarga yetkazish;
- j) pedagogik diagnostika matodlarini to'g'ri belgilashdan iborat bo'lgan.

Pedagogik diagnostikaning asosiy vazifalari

- O'quvchilarning intellektual darajasini baholash.
- O'quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash.
- Ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan tarzda tashkil qilish.
- O'qitish samaradorligini nazorat qilish.

Intellektual imkoniyatlarni o'rganishda olimlar fikri

A. Bine IQ tushunchasini joriy qilgan bo'lib, insonning muammolarni yechish va moslashish qobiliyatini baholashni asosiy mezon deb bilgan. J. Piaget bolaning intellektual rivojlanishini bosqichma-bosqich o'rganib, uning tafakkur operatsiyalarini aniqlashni tavsiya etgan. L. S. Vygotskiy 'yaqin rivojlanish zonasi' konsepsiyasini ishlab chiqib, ijtimoiy muhitning aqliy rivojlanishga ta'sirini isbotlagan. G. Gardner

esa ko'p intellekt nazariyasini ilgari surib, odamning turli xil intellekt turlari orqali baholanishi kerakligini ta'kidlagan. Shuningdek, R. Sternberg, V. A. Krutetskiy, Sh. Amonashvili va mamlakatimiz olimlari (B. Xodjayev, I. Raxmonov, M. Sharipov) pedagogik diagnostikani milliy sharoitda rivojlantirishga hissa qo'shgan.

Intellektual imkoniyatlarni diagnostik o'rganish usullari

Pedagogik diagnostikada quyidagi usullar keng qo'llaniladi:

- Psixologik testlar (IQ, tafakkur turlari, kreativlik testlari).
- Kuzatish, suhbat, portfel tahlili.
- Muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish topshiriqlari.
- Portfolio va ijodiy ishlardan foydalanish.

Diagnostikaning pedagogik jarayondagi o'rni

Diagnostik o'rganish o'quvchilarni chuqur tushunish, individual rivojlanish yo'llarini aniqlash va ularga moslashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda asosiy vositadir. Bunday yondashuv o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali o'zaro ta'sirni ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu maqolada pedagogik jarayon subyektlarining intellektual imkoniyatlarini diagnostik o'rganishning nazariy-asosiy jihatlari, maqsad va vazifalari hamda amaliy usullari batafsil tahlil qilindi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagogik diagnostika — ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirish, o'qitish samaradorligini oshirish va ta'lim tizimini doimiy takomillashtirishga xizmat qiluvchi zarur jarayon. Binet, Piaget, Vygotskiy, Gardner, Sternberg kabi olimlarning nazariyalari diagnostikaning mazmunini boyitib, intellektual imkoniyatlarni baholashda ko'p jihatdan bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlar — standart testlardan tortib, ijtimoiy-madaniy kontekstga asoslangan baholashgacha — qo'llanishi kerakligini ko'rsatadi.

Maqolada ta'kidlangan asosiy g'oyalar:

- ✓ diagnostika faqat test natijalariga emas, balki kuzatuv, suhbat, portfel va muammoli vazifalar orqali olingan ma'lumotlarni integratsiyalashga asoslangan bo'lishi lozim;

sifatli diagnostika uchun ishonchlilik, validlik va ob'ektivlik tamoyillari qat'iy saqlanishi kerak;

- ✓ intellektual imkoniyatlarni aniqlash pedagogga individual ta'lim strategiyasini ishlab chiqishda, ijtimoiy-oila omillarini inobatga olishda va pedagogik aralashuvlarni maqsadga muvofiq yo'naltirishda muhim yordam beradi;
- ✓ milliy sharoit va madaniy xususiyatlarni hisobga olgan holda diagnostik vositalarni moslashtirish va o'zlashtirish talab etiladi.

Asosiy tavsiyalar

Ko'p uslubli diagnostika tizimini joriy etish. Standart psixologik testlar, kuzatuv va intervyular, portfel tahlili va ijodiy/task-based baholashlarning uyg'un kombinatsiyasi amaliyotda qo'llanilsin.

Pedagoglarni diagnostika bo'yicha o'qitish va malaka oshirish. O'qituvchilarga testlarni to'g'ri tanlash, natijalarni talqin qilish, o'quvchilarga individual rivojlanish yo'llarini belgilash bo'yicha muntazam treninglar tashkil etilsin.

Mahalliy va madaniy jihatdan moslashtirilgan diagnostik vositalar ishlab chiqilsin. Milliy kontekstga mos, til va madaniy xususiyatlarni hisobga olgan diagnostika instrumentlari yaratilib, ularning ishonchliligi va validligi tekshirilsin.

Etika va maxfiylik tamoyillariga rioya qiling. Diagnostika jarayonida o'quvchi va ota-onalarning roziligi, shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi va natijalarni sezgirlik bilan talqin qilish qoidalari qat'iy saqlansin.

Diagnostika natijalaridan dars rejalashtirishda va individual ta'lim yo'llarini tuzishda foydalanilsin. Natijalar asosida differentsial ta'lim, qo'shimcha yordam (remediatsiya), hamda talaba iqtidorini qo'llab-quvvatlash strategiyalari ishlab chiqilsin.

Ota-onalar va jamoatchilikni jalb qilish. Ota-onalarga diagnostika natijalari haqida tushuntirish, ularni ta'lim jarayoniga jalb etish tizimi yo'lga qo'yilsin.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Diagnostika ma'lumotlarini yig'ish, tahlil qilish va monitoring qilish uchun elektron platformalar, portfoliolar va ma'lumotlar bazalari joriy etilsin.

Ta'lim siyosatini diagnostika asosida shakllantirish. Milliy va mahalliy darajada diagnostika natijalariga asoslangan ta'lim strategiyalari, dasturlar va metodik qo'llanmalar ishlab chiqilsin.

Muntazam monitoring va baholash. Ta'lim jarayonida diagnostik tekshiruvlar doimiy amalga oshirib borilsin — o'zgarishlar, erishilgan natijalar va muammolar tezda aniqlansin.

Ko'p tarmoqli yondashuv. Diagnostika va rehabilitatsiya ishlarida pedagog, psixolog, ijtimoiy xodim va ota-onalar ishtirokida jamoaviy ish tashkil etilsin.

Pedagogik diagnostika — zamonaviy ta'limning mustahkam poydevori. U shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirish, resurslarni oqilona taqsimlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Diagnostik yondashuvlarni professional tarzda joriy etish, ularni milliy ehtiyojlarga moslashtirish va doimiy empiric tekshiruvlar bilan qo'llab-quvvatlash orqali biz ta'lim jarayonini yanada samarali, adolatli va natijaviy qila

olamiz. Tadqiqotchilar, amaliyotchi pedagoglar va siyosat ishlab chiquvchilar birgalikda ishlash orqali bu maqsadlarga erishishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bine A., Simon T. "Metod novogo testirovaniya" – Paris, 1905.
2. Vygotskiy L. S. "Psixologiya razvitiya rebenka" – M., 1984.
3. Piaget J. "Psixologiya intellekta" – M., 2001.
4. Gardner H. "Struktura razuma" – M., 2007.
5. Sternberg R. "Triarxik intellekt nazariyasi" – Nyu-York, 1985.
6. Krutetskiy V. A. "Psixologiya umstvennix sposobnostey" – M., 1972.
7. Amonashvili Sh. A. "Gumanisticheskaya pedagogika" – Tbilisi, 1990.
8. Xodjayev B., Raxmonov I., Sharipov M. "Pedagogik diagnostika" – Toshkent, 2018.
9. Ravan J. "Progresiv matrical testi" – London, 1976.
10. Torrens P. "Kreativlik testlari" – Nyu-York, 1974.